

СТЕФКА ГЕОРГИЕВА ВЕНКОВА

Кандидат в конкурса за заемане на академичната длъжност „Доцент“ по
Музикознание и музикално изкуство (църковна хорова музика)

Р е ц е н з и я

от чл.-кор. Светлана Куюмджиева, ИИИЗк-БАН

Главен асистент д-р Стефка Венкова постъпва на работа в Института за изследване на изкуствата при БАН веднага след защита на дисертационния си труд през 2009 г. Преди това работи като учител по музика в различни училища, преподавател по музикална история и музикална педагогика в Нов български университет, корепетитор и диригент. Още като докторантка, Венкова започва да се занимава с музиката на Католическата църква от източен обряд в България. Тази проблематика става основа на дисертацията ѝ. Тя е неразработена в българското музикознание и за първи път подробно и задълбочено се изследва от нея. Веднага трябва да подчертая, че подобно изследване се оказва особено трудно, поради нерадостната съдба на тази църква. Повече от 60 г. дейността ѝ се развива извън пределите на българските земи – в Цариград, Одрин и Солун, поради което и документацията, свързана с нея, е разпръсната на различни места. Всъщност дейността ѝ в страната започва едва през 1926 г., когато в София се открива Католическа църква от източен обряд и за по-малко от 20 г. такива църкви започват да функционират в различни български градове. Активността им продължава някъде до 1950 г., когато дейността им се прекъсва от тоталитарния режим за почти 40 г., за да се възстанови отново след 1989 г. На упоритата и последователна работа на Стефка Венкова дължим реконструирането на „разпокъсаната“ история на музиката на Католическата църква от източен обряд. Ще подчертая, че това е неин личен принос. Тя успява да издири, систематизира и класифицира оцелелите във времето ръкописни и печатни материали и документи, запазени през годините на различни места. Постига го чрез обширни теренни проучвания в енориите на Католическата църква от източен обряд из цялата страна, чрез интервюта с различни информатори и чрез всестранно проучване на съхранените архивни документи и материали. Цифрата на събраните материали е много внушителна, особено като се вземе предвид, че не е имало един общ сформиран архив за дейността на Католическата църква от източен обряд. И това, което е особено ценно

в работата на Венкова е, че възстановява историята на музиката на тази църква изцяло по неизвестен или много малко известен изворов документален материал. Историята на музиката на Католическата църква от източен обряд се разкрива пред нас обективно обоснована и максимално убедителна. И още нещо, Венкова се стреми да представи изследваната от нея музика възможно най-цялостно и в нейната комплексност. Както е известно, именно в тази църква, и в частност в нейната музика, си дават „среща” двете големи културни традиции – източноправославната и западнокатолическата така, както те са достигнали до нас през ХХ в. Какво се взима от едната и какво от другата, как то се конституира и асимилира в цялостния ритуал, какво се добавя и кое е собствено българското в музиката на българската Католическа църква от източен обряд са въпроси, на които авторката търси отговор в своите изследвания. През последните години музиката на Католическата църква от източен обряд започна да се проучва и в други страни, където функционират такива църкви. Проучването на проблемите между тях се оказват доста сходни. В този смисъл изследователската работа на Венкова се вписва във важна и актуална проблемна област и за българската, и за международната музикологична наука.

В публикациите ѝ като цяло, се засягат два значими аспекта: първият е насочен към проучване динамиката на музикалните дейности като практика и репертоар, с дейци, формации и музикално образование, а вторият – към проучване на специфичния облик на музиката като „съжителство” от източна и западна певчески традиции. Ценно постижение са направените идентификации на редица ръкописи по отношение на авторство, съставителство, време на създаване и пр. Тези идентификации са основополагащи за реконструирането на събитията и личностите в музикалната история на Католическата църква от източен обряд, и по-конкретно, за дейността на църковните хорове и изпълнявания от тях репертоар в миналото и днес, за привеждането в известност на неизвестни авторски творби и преработки, както и за уточняването на работилите в тази църква музикални дейци – композитори, диригенти, певци и пр. Приведените сведения за тези дейци са приносни. Между тях е и Апостол Николаев-Струмски, на когото Венкова посвещава редица от своите проучвания през последните години, включително и представения хабилитационен труд. Дейността на този много интересен композитор и диригент, се оказва свързана с Католическата екзархия в София в продължение на 13 години: от 1939 до 1952 г. В историята на българската музика той е останал почти неизвестен. За него, за разлика от баща му, Николай Николаев, липсва очерк в издадената през 1967 г. *Енциклопедия на*

българската музикална култура от тогавашния Институт за музика. Венкова реконструира жизнения му и творчески път в подробности, като установява авторството на редица негови творби, неизвестни досега, и проучва творчеството му в цялостен исторически и теоретичен план.

Представеният хабилитационен труд: „Апостол Николаев-Струмски (1886–1971) в контекста на българската музика през XX в.“ продължава очертаните линии на изследователска работа на Венкова, поставени още в дисертацията ѝ. В него авторката си е поставила три основни цели: първо, реконструиране на жизнения и творческия път на Николаев-Струмски; второ, събиране, описание и извеждане на основни стилови особености на композиционното му творчество; и трето, очертаване на мястото и приносите му в българската музикална култура. Трудът, 240 стр., е оформен в шест глави с предговор, уводни думи, заключение и приложения. Първите три глави са тематично свързани с проследяването и изследването на жизнения и творческия път на Николаев-Струмски. Биографичните данни са представени накратко в I глава. Във II и III глава се разглеждат подробно творческото формиране и музикалната му дейност. Следващите три глави са посветени на композиционното му творчество. В IV глава е даден опис на композициите му, придружени с анотации. V глава представя цялостен поглед върху композициите му. Дават се неговите по-важни произведения и се разглеждат основни характеристики на индивидуалния му композиторски стил. В последната VI глава се фокусира върху музиката му, която звучи в съвременността ни. В края на всяка глава са изведени обобщения, а генералните изводи са представени в Заключението на труда. След него са поместени приложения със статии от стария периодичен печат, свързани с живота и дейността на Николаев-Струмски. Библиографията накрая съдържа всички литературни източници, които са цитирани в текста.

Ще сумирам приносите на труда.

1. За първи път се изработва научен архив на Апостол Николаев-Струмски. От една страна, въз основа на всички събрани и систематизирани за него материали в Държавния и Софийския архиви, архива на БАН, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Националната музикална академия, нототеките и архивите на храмовете в София, където той е работил: „Св. Александър Невски“, „Св. София“, „Успение Богородично“, „Св. Георги“, монашеската общност на сестрите Евхаристинки към Католическата апостолическа екзархия в София; а от друга

страна, въз основа на редица интервюта с хора, познавали лично Апостол Николаев-Струмски, в това число и членове на семейството му.

2. За първи път се уточняват годините на обучението му в Русия и Швейцария, специализацията му при известния руски педагог, диригент и композитор Степан Смолёнски, както и началото на музикалната му кариера в София през 1923 г. като диригент и педагог. Констатира се, че като педагог в Софийската духовна семинария, Николаев-Струмски създава хорове не само във всеки отделен випуск, но и във всяка отделна паралелка. Констатира се също, че той е първият диригент в катедралния храм „Св. Александър Невски“ след освещаването му през 1924 г. Именно Николаев-Струмски, съставил смесен четиригласен хор за богослужението в храма, е диригентът, който поставя основите на репертоара там и развива активна концертна дейност точно с храмовия хор из страната и чужбина. Въз основа на тези данни се заключава, че Николаев-Струмски се утвърждава като един от значимите български диригенти от 20-те – 40-те години на XX в.
3. За първи път се привеждат неизвестни данни за живота на Николаев-Струмски, които оказват голяма роля в неговия път на музикант. Систематизираното им и подробно проучване довежда до уточняването на важни етапи в неговата музикална и творческа дейност. Извеждат се и се дискутират по-важните фактори, формирали музикалното му израстване, творческите му идеи и участието му в изграждането на новата българска култура след Освобождението.
4. За първи път Николаев-Струмски се представя като многостранно изграден музикален деец и общественик. Като диригент, той въвежда в храмовете репертоар от негови композиции и различни разработки, които и днес се изпълняват. Като хормайстор на оперния хор в Българската оперна дружба (от 1920 г.), а след това и в одържавената Народна опера, той възпитава у редица певци хорови навици. Като педагог създава професионални певци. Изнасят се данни за него и като акомпаниятор на негови филми, като се установява, че за озвучаването на последните той е използвал руски класически творби или е правил обработки на различни руски песни.
5. За първи път е направен пълен научен опис на композиционното творчество на Николаев-Струмски. Венкова намира многобройни неизвестни негови композиции в ръкопис, идентифицирайки почерка му. Освен авторски произведения, тя идентифицира още и негови преписи на руски многогласни произведения, както и негови преработки на песнопения от други автори. Установява, че най-много

ръкописи с неговия почерк са запазени в архива на Католическата апостолическа екзархия в София, където той работи като диригент на хора към катедралния храм „Успение Богородично“ и на хора на момичетата от сиропиталището на сестрите Евхаристинки „Княгиня Евдокия“ от края на 30-те до началото на 1952 г. Открива още и непознати негови печатни композиции на страниците на периодичния печат. Изработва методика за представяне на описа по определени критерии, които последователно следва при изреждането на произведенията. Последните са разделени на църковни и светски със съответни подраздели печатни и ръкописни, като ръкописните са разделени на авторски и преработки. Църковните произведения имат и още един раздел – духовни песни. Изводите от проучването на творчеството на Николаев-Струмски са по отношение на хронологията, продължителността и активността на композиторската му дейност, основните му жанрови предпочитания, съществуващите варианти на някои от неговите композиции, намиращи се в различни архивни сбирки и правени в различни години, и не на последно място, на спецификите на композиторския му стил. Венкова установява, че най-много са църковните му творби – 72, основната част от които, 42, са включени в най-значимото му произведение, „Литургия за смесен хор“. Последното произведение се разглежда в контекста на най-значимите български авторски многогласни литургии, тези на Добри Христов и Петър Динев. Заклучава, че песнопенията в Литургията са писани в един продължителен период от време: комплектовани са в цялостен цикъл по-късно. Установява годината на публикуване на тази литургия, останала противоречива в литературата – не 1926, а 1934. Като светски авторски композиции, писани от Николаев-Струмски, Венкова привежда 12. Голямата част от тях тя въвежда за първи път.

6. Авторката установява още, че името Струмски е творчески псевдоним, който Апостол Николаев ползва само като композитор, когато подписва своите творби. Във всички други случаи – като диригент, хормайстор или педагог той се подписва с „А. Николаев“ или само с „Николаев“.
7. Разглеждат се интонационните опори в неговите произведения и се търси мястото му в големия спор от края на XIX и началото на XX в. за това кое е истинското българско църковно пеене. Въз основа на редица косвени данни, Венкова се мъчи да докаже, че Николаев-Струмски застава на страната на онези български общественици, които смятат, че музиката в българските църкви трябва да се

основава върху репертоар от песнопения с означението „Болгарский распев”. И последно,

8. За първи път се представя богат архивен илюстративен материал от снимки, ръкописи и документи, засвидетелстващ жизнения и творческия път на Николаев-Струмски.

Като цяло, хабилитационният труд на д-р Венкова е иновативен. Реконструиран е жизнения и творческия път на един значим български музикант, работил повече от 40 години за утвърждаването на новата българска професионална музика – от 20-те до 60-те години на XX в., очертана е активната му многостранна дейност в културния и обществен живот на страната, очертано е мястото му сред останалите композитори на църковна музика. Аргументирано се заключава, че музиката на Апостол Николаев-Струмски се включва в актуални търсения за времето от 20-те – началото на 30-те години, а именно изграждане на родна многогласна църковна музика посредством самобитен авторски стил.

Накрая ще подчертая, че изследователската работа на д-р Венкова като цяло продължава да запълва една ниша в познанията ни по важна проблематика в българското музиковедие, реконструирайки цяла област в него, за която доскоро много малко се знаеше. При това тази ниша се запълва чрез новооткрити оригинални документи и материали, чието систематизиране и класифициране следва определена научна методика, изработена от самата Венкова. Работата на д-р Венкова е задълбочена, сериозна и последователна и вече може да се каже, че тя поставя една научна традиция в проучването и представянето на една дълго negliжирана област, каквато е историята и теорията на музиката на Католическата църква от източен обряд в България.

В конкурса д-р Венкова участва със значителен брой разработки: 23, 17 от които са публикувани, а 6 са под печат. Под печат е и хабилитационният ѝ труд.

В резултат на всичко казано, в заключение, убедено препоръчвам на уважаемото Научно жури да присъди на д-р Стефка Георгиева Венкова академичната длъжност „доцент“.

7 май 2015 г.